

OVER DE HEKS VAN DE WEHME EN DE HEREN VAN DE EHZE

Een gesprek met Elsje August de Meijer

Wim Brummelman

Wie een paar honderd meter buiten Almen het Besselinkpad inslaat, loopt een flink eind de geschiedenis in. 't Nijenhuis, de boerderij waar de familie Van Lulofs Umbgrove woont, dateert van 1241. De bisschop van Utrecht komt in 1399 jagen op het landgoed. Het markante pand ernaast, de Olde Wehme, de vroegere pastorie van Almen, is gesticht in 1246.

De Olde Wehme (jaartal onbekend - Erfgoedcentrum Zutphen SZU002018699)

De huidige bewoonster van de Olde Wehme, mr. Elsje August de Meijer (82), zoekt het uit als zij er met haar gezin komt wonen. Dat is in de zomer van 1980. Ze wil het pand tot monument laten bestempelen. Dat maakt de restauratie fiscaal aantrekkelijk. „Toen wij het gingen kopen, dacht ik: dit gaat duur worden. We moeten zien dat het Rijk een beetje meehelpt. Ik moet zien dat ik de monumentale waarde aantoon.”

Daar slaagt ze in. En van het een komt het ander. Aan de keukentafel vertelt Elsje, zoals ze in Almen bekend staat, over haar onderzoek naar het treurige lot van

Aleyda, de vrouw van de pastoor op de Olde Wehme die in 1472 als heks wordt verbrand. Het is de inspiratiebron voor de succesvolle voorstelling 'De Heks van Almen' van Theatermakers Achterhoek. Die is in het hele land uitgevoerd, in het seizoen 2024 was dat waarschijnlijk voor het laatst.

De afgelopen jaren heeft August de Meijer haar zoektocht in de lokale geschiedenis verlegd naar de 'geprivilegieerden' van het vroegere kasteel De Ehze. Hun lichamen worden in de achttiende eeuw bijgezet in de crypte onder de Almense kerk. Zoals ze met haar verhaal over Aleyda de aandacht wilde vestigen

Elsje August de Meijer

op de achtergestelde positie van de vrouw in de samenleving, zo wil ze met haar verhaal over de mummies in de bedreigde Almense crypte bijdragen aan het behoud van deze unieke grafkelder.

Elsje August de Meijer en haar gezin verhuizen in april 1976 vanuit Twente eerst naar een huurwoning aan de Dorpsstraat in Almen. Haar toenmalige echtgenoot, René Rammeloo, kan aan het werk als longarts in het Spitaal in Zutphen. Ze kiezen voor Almen omdat de Julianaschool een goede naam heeft, daar kunnen hun drie nog jonge kinderen naar toe. Elsje August de Meijer zelf pendelt lange tijd tussen Almen en Almelo. In die laatste plaats wordt ze in 1982 geïnstalleerd als rechter. In 1991 volgt haar benoeming tot vicepresident van de arrondissementsrechtbank daar.

Kende u de Olde Wehme toen u in Almen ging wonen?

„Ik wist wel wat het woord 'wehme' betekende maar van de geschiedenis van het huis wist ik niets. Onze burens, Van Lulofs Umbgrove, vertelden dat de plek heel oud was. Ik mocht de oude aktes inzien over de stichting van de huizen hier aan het Besselinkpad. Die had hun overgrootvader, voor de oorlog procureur-generaal bij het Gerechtshof in Arnhem, overgeschreven. De originele aktes zijn verloren gegaan bij een bombardement tijdens de Slag om Arnhem.”

Het onderzoek naar de monumentale ouderdom van het pand is het startpunt van een jarenlange speurtocht naar de bredere geschiedenis van de voormalige pastorie en het geestelijk leven in Almen. In archieven in Zutphen, Arnhem en Zwolle vindt Elsje aktes over een kerkenruil in 1329 tussen Vrederik, landgoedeigenaar van kasteel De Ehze, en ridder Wolter van Keppel van Huis Verwolde. Bij die transactie is de Wehme inbegrepen. Uit elke eeuw erna vindt ze wel documenten die de lange geschiedenis van haar woning aan het pad naar de Berkel en het vroegere klooster Besselink aan de andere kant van de rivier inkleuren. Aan watergraaf Wim ter Meulen vraagt ze of ze oude kaarten van het Waterschap mag bekijken. „Ik ging met mijn zoontje dat nog amper kon lopen naar Lochem om daar kaarten over te trekken met een potlood. Kaarten uit de zestiende eeuw waarop de Wehme stond. En aktes over de plek van bomen en zo. Dan weet je dat je hebt bestaan.”

Hoe kom je dan uit bij de Heks van Almen?

„Via de dichter Staring. In zijn gedicht Hoofdige Boer (uit 1820) beschrijft hij in een paar regels dat hier tovenarij was. Hoe een heks op een bezemsteel de schoorsteen uit vliegt. Dat was natuurlijk helemaal niet zo. Hier woonde een pastoor, met een keukenmeid en een dochter. Het was gewoon een gezin. Dat was heel gebruikelijk in die tijd, daar stond niemand van te kijken. Maar in Rome was al een paar eeuwen daarvoor verordonneerd dat dat niet meer mocht. Dat de pastoor een vrouw heeft.

De motivering voor invoering van het celibaat was de gedachte dat de pastoor dan meer aandacht kon geven aan de zielzorg van de parochianen. Maar de eigenlijke reden was een heel andere. In heel West-Europa bezaten pastoors huizen met grond er omheen. De pastoor had gewoon een vrouw nodig om, naast zijn herderlijke taken, in zijn levensonderhoud te voorzien. Om het land te helpen bewerken en het vee te hoeden. En zijn land ging na zijn dood over aan de zoon. Terwijl de gemeenschap de grond had aangekocht en betaald. Op deze manier kaapte de familie van de pastoor via vererving de grond. Daar groeide weerstand tegen.”

Aleyda kwam op de brandstapel na een onderzoek door de hulpbisschop uit Deventer. Daar heeft Staring toch niet over gedicht?

„Nee, maar in een noot schrijft hij wel dat hij navraag heeft gedaan bij zijn vriend

Van Hasselt, directeur van het regionaal archief in Zutphen. Die heeft geschreven over de vrouw van de pastoor die wegens tovenarij op de brandstapel belandde. Het proces verbaal van de verbranding zelf heb ik niet kunnen vinden. Maar wel het verhaal van de beul die hier lekker kon gaan eten bij die rijke boeren uit Almen. Ik heb een akte waarin staat dat hij zich vol en vet vrat. En ik heb ook de rekening van de martelwerktuigen. Want ze werd gemarteld, die vrouw. Een bevriend historicus, Jacobus Trijsburg, trof in de archieven van het bisdom Utrecht een document aan uit 1450 waarin staat dat de priesterstudent Henricus ten Nijenhove een liefde heeft. In 1455 kreeg hij van de rechtbank in Zutphen absolutie, in die akte is sprake van een dochter. De heksenverbranding, waarschijnlijk de eerste in ons land, was in 1472. De dochter was toen misschien al 22 jaar.”

Toen u in 1971 uw eerste kind kreeg, moest u weg bij de rechterlijke macht. Was die persoonlijke ervaring een drijfveer om het lot van een vrouw als Aleyda te onderzoeken?
„Ik was rechterlijk ambtenaar in opleiding. Na de geboorte van mijn eerste kind in 1971 belde het ministerie van Justitie met het verzoek mijn gehuurde toga in te leveren. Ik kon nog niet rijden, mijn moeder heeft me in haar auto naar Den Haag gebracht. Huilend heb ik die toga ingeleverd, verschrikkelijk vond ik het. Met mijn onderzoek naar het lot van Aleyda heb ik haar eerherstel willen geven. Ze werd als heks neergezet, maar ze was gewoon de vrouw van de pastoor.”

In Almen was het verhaal nooit zo bekend.

„Het verbaast me dat het niet terug kwam in de volksverhalen, terwijl de Almenaren zo trots zijn op hun geschiedenis. Over de eigenwijze boer wordt vaak gesproken, of over de klokken die in 1645 uit de kerktoren vielen. Ik denk dat de bevolking zich heeft geschaamd over wat er hier in het tolerante en vrijdenkende Almen is gebeurd door ingrijpen van buitenaf. Dat men er later niet meer over heeft gesproken laat volgens mij juist zien hoe erg men deze gebeurtenis heeft gevonden. Bij bruiloften en partijen werd het lied van de Hoofdige Boer en die toverij later wel gezongen, maar men wist eigenlijk niet waarover men zong.”

Bijna een eeuw later, in 1555, komt er een nieuwe inquisitie vanuit Deventer naar de pastoor in Almen. Die loopt met een sisser af. Hoe kan dat?

„Men was wel wijs geworden. In het verslag over het onderzoek staat dat er een huishoudster was en een boerenknechtje op de Wehme. Maar dat was natuurlijk een verkleedpartij. Waar het om ging is dat de hulpbisschop vermoedde dat de pastoor sympathie koesterde voor de reformatie. Dat kon men niet tolereren. Daarom wilden de onderzoekers het kerkbestuur spreken. 'Hoe is het gesteld met de eerbaarheid van de pastoor', werd gevraagd aan de oudere mannen die de delegatie uit Deventer opwachtten. Het antwoord was dat de pastoor gewoon handelde naar 'oelder gewoenten'. Maar wat wil dat zeggen? Dat is het leuke van het Achterhoekse: de waarheid liegen.”

Aan uw scriptie over Aleyda verbindt u een zedenschets over Almen: ons kent ons, maar een buitenstaander heeft er niets mee te maken. Geldt dat ook nu nog?

„Niet liegen, maar het zo aankleden dat een goede verstaander weet dat het net anders is. Dat geldt voor de hele Achterhoek. Wel weten wat er aan de hand is, maar daar heb je als buitenstaander niks mee te maken. Iedereen kent mij als Elsje. Iedereen weet dat ik de historicus ben van de buurt, maar tot op zekere hoogte blijf ook ik een buitenstaander.”

Hoe merkt u dat?

„Het wordt natuurlijk wel steeds minder. Er zijn de afgelopen decennia veel meer mensen van elders hier komen wonen, en die zijn ook welkom hier. Toen ik hier in 1976 kwam, werd ik meteen lid van de plattelandsvrouwen. Ik was de eerste van buiten Almen. Men ging hooghollands tegen mij praten. Ik zei: 'Doe dat niet, ik versta het dialect prima'. Op mijn werk bij de rechtbank in Almelo heb ik dat wel geleerd. Ik zei: 'Ik kan het ook nadoen, maar dat doe ik niet, want dan maak ik jullie belachelijk'.

Bij de plattelandsvrouwen heb ik veel geleerd over Almen. Bijvoorbeeld over het samenwonen van meerdere generaties op een boerderij. Voor sommigen is dat heel plezierig, maar niet voor iedereen. Een mevrouw zei tegen mij: „Ik had helemaal geen eigen huishouden want mijn schoonmoeder bestierde alles.”

Zo hecht en warm is de gemeenschap hier dus niet altijd?

„Onderling kan het wel eens broeien hoor. Iedereen weet alles van elkaar, maar er is ook een zwijgen naar elkaar toe. Voordat ik terugkwam in de rechterlijke macht heb ik jarenlang als vrijwilligster gewerkt bij de rechtswinkel in Gorssel. Dan leer je de mentaliteit van de mensen in de streek ook wel kennen. Er kwam bijvoorbeeld een vrouw binnen, heel schichtig. De kist met haar overleden man stond nog op de deel. Maar ondertussen verdwenen allerlei spulletjes uit haar huis, haar tinnen borden en andere mooie zaken hadden pootjes gekregen. Ze wilde advies. Ik zei dat ze onmiddellijk een verzekeringsagent moest laten komen om een inboedelverzekering af te sluiten. Dan is alles beschreven. Dat heeft ze ook gedaan. Maar niemand mocht weten dat ze bij me langs was geweest.”

U heeft ook geschreven dat Almenaren van oudsher geen feodale instelling hebben, en dat gezag van buitenaf geen vat op hen heeft.

„Dat is zo. Maar dat wil niet zeggen dat de mensen zomaar een weigering uitspreken tegen iemand die zij als hoger achten. Toen wij aan de Dorpsstraat kwamen wonen, hadden we een timmerman nodig. We vroegen of hij tijd had. 'Jao, jao', was het antwoord. Mijn man had het niet door, maar ik wel. Hij bedoelde 'nee', maar dat durfde hij ons niet openlijk te zeggen. Ik was daar niet boos over. Ik wist dat hij geen tijd had en niet zou komen. We hebben iemand anders voor de klus gevraagd.”

Al op de eerste dag dat Elsje August de Meijer in Almen komt wonen, laat ze haar oog vallen op de Olde Wehme. Door een raam aan de tuinkant van het huis in de Dorpsstraat kijkt ze recht op de karakteristieke voorgevel aan de andere kant van het veld. Ze is meteen verliefd op het huis. „Daar fietsen we morgen naar toe”, zegt ze tegen haar man.

De Olde Wehme is eigendom van Warra Meltha ter Hogt. Zij is de ongehuwde kleindochter van de metselaar die in 1846 de nieuwe pastorie in Almen aan de Dorpsstraat bouwde. Tante Melta, zoals ze wordt genoemd, wordt op haar oude dag verzorgd in het P.W. Janssenziekenhuis. Slager Klein Lebbink, Elsjes buurman aan de Dorpsstraat, is bevriend met tante Melta. Hij zorgt ervoor dat dat het gezin van August de Meijer een paar jaar later kan verhuizen naar het Besselinkpad.

„In het dorp deed al gauw het gerucht de ronde dat ik de Olde Wehme zo'n mooi huis vond. Toen sloeg de slager wel zeven vliegen in één klap. Hij vertelde mevrouw Ter Hogt dat er belangstelling was voor haar huis. Hij bemiddelde voor ons om het huis te kunnen kopen. Hij voorkwam daarmee dat er andere mensen op de Olde Wehme zouden komen wonen, met name zijn eigen dochter. Die wilde hij op zijn oude dag graag bij hem in de buurt houden. En hij betaalde op die manier een schuld af aan mijn man. Die had hem behandeld in het ziekenhuis in Zutphen, maar hij was niet verzekerd. Hij moest dus iets anders verzinnen. De overige vliegen ben ik vergeten.”

Is dat typisch Almens?

„Het is Achterhoeks, denk ik. En exemplarisch de oplossing van iemand die heel slim is, Maar daar zijn er veel van in Almen. Er wonen hier intelligente mensen, hoor. Dat merk je wel. Ze hebben meteen ook hoge posities als ze uit het dorp gaan.”

Mevrouw Ter Hogt overlijdt vlak nadat Elsje August de Meijer en haar gezin op de Olde Wehme komen wonen. In hun huis aan de Dorpsstraat is ze nog wel op bezoek geweest. „Ze wilde even komen kijken of we wel het soort meubelen hadden om de pastorie behoorlijk in te richten.”

Ook schilderes Jeanne Bieruma Oosting, die in 1955 op Het Elger kwam wonen, is nieuwsgierig naar de nieuwe bewoners van de Olde Wehme. Op het dorpsfeest vraagt ze of ze een keertje langs mag komen. „Ze bekeek het hele huis, en toen ze hier aan de tafel zat met een kopje thee zei ze: 'Het is goedgekeurd'. Dat was leuk bedoeld, maar ze meende het ook wel. Als het niet goed was geweest, hadden we dat zeker te horen gekregen.”

De Ehze

Het Besselinkpad en de Olde Wehme liggen enkele honderden meters ten westen van het dorp Almen, in de richting van de Binnenweg naar Zutphen. Aan de andere

kant van het dorp, in oostelijke richting naar Laren, ligt landgoed De Ehze. Hier op het historische kasteel De Ehze, dat in 1917 door brand werd verwoest, woonde Vrederic, de ridder die in de veertiende eeuw in het bezit kwam van de kerk van Almen, en de daarbij behorende pastorie. Ruim twee eeuwen later komt De Ehze in handen van de Van Lintelo's, een van oorsprong grafelijk geslacht uit Duitsland. De Van Lintelo's, en na 1777 de Van Oyens, worden de nieuwe heren van De Ehze. Ze zijn daarmee ook de eigenaren van de Almense kerk. De goed geconserveerde lichamen van nabestaanden uit deze families liggen in de grafkisten in de crypte onder de kerk van Almen.

Bij uw onderzoek naar de Heks van Almen ging het om eerherstel voor Aleyda. Wat drijft u bij het onderzoek van de identiteit van Heren van De Ehze?

„Ik kreeg min of meer de opdracht van Joost Dijkman (de vroegere bovenmeester van de Julianaschool) om het uit te zoeken. Hij is voorzitter van de Stichting Almens Crypte die zich inzet voor het behoud van de grafkelder en de mummies die daar liggen. De crypte loopt gevaar en moet dringend worden gerestaureerd. Daarvoor is geld nodig. Dat de mensen die daar liggen zo interessant zijn, weet men gewoon niet. Daarom werken we aan een digitale tentoonstelling in museum Staal. Daar zullen ook foto's van geschilderde portretten te zien zijn, zodat je kunt zien wie er in de doodskisten liggen. Onbekend maakt onbemind. Als je beschrijft wie er liggen, gaat het veel meer leven onder de bevolking.”

Christiaan Carel van Lintelo

In uw lezingen over de crypte heeft u het over uitverkorenen, de geprivilegieerden. Voelden de heren van De Ehze zich zo?

„De crypte werd in 1700 gebouwd in opdracht van Christiaan Carel Vrijheer van Lintelo. Als kasteelheer van De Ehze bekleedde hij verschillende bestuurlijke functies in de wijde regio. Als een soort rechter was hij toegelaten tot de Ridderschap van Zutphen en hij was ontvanger-generaal van het Kwartier van Zutphen. Die functies leverden hem aanzien en inkomsten op. Maar hij was niet alleen geprivilegieerd omdat hij als edelman was geboren. Onder de toenmalige bestuurlijke elite werd hij geroemd om zijn intelligentie en ijver. De bestuurders in die tijd kenden elkaar, met 1,7 miljoen mensen was Nederland nog niet dichtbevolkt. Als negentienjarige had hij al in 1688 in het gevolg van stadhouder Willem III de oversteek naar Engeland gemaakt, in de aanloop tot diens Glorious Revolution.”

Werd er destijds niet geprotesteerd tegen het openbreken van de kerkvloer om er een particuliere grafkelder onder te bouwen?

„Daar heb ik niets over gevonden. Sinds de ruil (in 1329) met Van Keppel was de Almense kerk natuurlijk gewoon van de kasteelheren van De Ehze.”

Twee tralies aan weerszijden van de crypte zorgen voor een luchtstroom waardoor de lijken in de doodskisten de afgelopen drie eeuwen opmerkelijk goed bewaard zijn gebleven. De grafkelder is kennelijk met opzet zo geconstrueerd. Zit daar een religieuze betekenis achter?

„Ik ben niet gestuit op een piëtistische beweging uit die tijd. Natuurlijk, de adel wilde graag vooraan staan op de dag van het Laatste Oordeel. Hoe eerder je binnenkwam en hoe beter intact, des te gunstiger was het natuurlijk. Dan kon je je in volle glorie melden aan de Hemelpoort. Maar verder moet je er niet te veel achter zoeken. Het was ook een soort modeverschijnsel in die tijd. De militaire adel in wat nu Duitsland is, liet grafkelders onder de eigen kerken bouwen voor het bijzetten van overleden familieleden. Waarschijnlijk heeft Christiaan Carel van Lintelo dat voorbeeld gewoon gevolgd.”

Als eerste werd zijn zoontje van nog geen jaar bijgezet. Die overleed in februari 1714 in Berlijn.

„Christiaan Carel woonde toen in Berlijn. Tijdens een veldtocht was hij in aanraking gekomen met Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg en vanaf 1713 koning van Pruisen. Friedrich Wilhelm was onder de indruk van Christiaan Carel en vroeg hem om hem als adviseur bij te staan. Dat wilde hij wel, maar eerst moest hij enkele hoogoplopende conflicten in zijn eigen gebied afhandelen. Die zetten de positie en dus het inkomen van de Van Lintelo's op het spel. Er waren de Plooierijen in Zutphen, de machtsstrijd tussen de zittende regenten en de opkomende burgerij. En er was de strijd tussen Zutphen en Deventer om de Spitholterbrug. Christiaan Carel riep in 1703 een klein legertje van boeren op de been om zijn

brug veilig te stellen. Ze zeggen dat bij de slag één dode is gevallen, maar waarschijnlijk waren het er twee. Eén door eigen vuur. Dat is natuurlijk niet iets om over te lachen.

Op een gegeven moment kan Christiaan Carel toch naar Berlijn afreizen met zijn gezin. Hij is adviseur van de koning van Pruisen, maar treedt ook op als gezant van de Staten-Generaal van de Zeven Verenigde Provinciën. Hij moet onder andere de erfenis van koning-stadhouder Willem III afhandelen. In een Italiaans archief zijn brieven van zijn hand waarin hij allerlei roddels over het Hof in Berlijn beschrijft. Maar die ben ik niet gaan lezen. Ze zijn moeilijk toegankelijk en ze hebben weinig met mijn onderzoek van doen.”

Christiaan Carel van Lintelo stierf in 1736. Al eerder werd ook zijn dochter Anna Henriëtte in Almen bijgezet.

„Op een schilderij is ze te zien met een vrouwelijke zwarte bediende in prachtige dracht en een muts met een verentooi. Ze woonde in een Stift in Bedbourg (even ten oosten van Kleef), een wereldlijk klooster voor adellijke dochters. Ze was daarnaar toegestuurd om haar als vrouw van de erflijn uit te sluiten. Ze leidde een echt damesbestaan, met borduren, kaarten met anderen en zo. Als er maar geen man aan te pas kwam, want dan konden er kinderen komen. Ze was nog geen twintig toen ze overleed.

Hoe bent u aan schilderijen van de overledenen in de crypte gekomen?

„In Kasteel Keppel in Hummelo bevinden zich portretten van een andere, wel gehuwde maar kinderloos gebleven dochter van Christiaan Carel. Andere schilderijen uit de tak van de Van Lintelo's heb ik ontdekt via het Nederlands Instituut voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag. Tijdens de grote tentoonstelling in 2021 over het slavernijverleden in het Rijksmuseum in Amsterdam werden ook schilderijen getoond.”

En de afbeeldingen van de overledenen uit de tak van Van Oyen en verwanten die vanaf 1777 tot de laatste in de zomer van 1835 in de crypte werden bijgezet?

„Ik zit in een club van dames van wie velen prachtige schilderijen in huis hebben. Op een verjaardagspartijtje werd ik aangesproken door mevrouw Gelderman-Van Everdingen die op landgoed Beekvliet bij Borculo woont. Ze zei dat ze boven allerlei schilderijen had hangen van mensen die op De Ehze hebben gewoond. Of ik geïnteresseerd was? Ik ben wezen kijken en zag dat er personen bij waren die in de crypte liggen. Fotograaf Geert de Groot uit Almen mocht foto's maken, mevrouw Gelderman-Van Everdingen was er zeer enthousiast over. Die foto's willen we ook graag laten zien in Museum Staal om zo de steun aan te wakkeren voor de restauratie van de grafkelder.”

In 1849 wordt de kerk van Almen verbouwd. De ingang naar de grafkelder wordt dichtgemetseld en er wordt een vloer overheen gelegd. Ruim een halve eeuw later, bij een nieuwe restauratie in 1915, komt de trap naar de crypte tijdelijk weer tevoorschijn. Gemeentesecretaris Johannes de Graaf doet onderzoek en telt elf doodskisten in de grote ruimte, en zeven in een door de Van Oyens met een muur afgesloten ruimte. In kopspijkertjes zijn de namen van overledenen op de kisten te lezen.

In zijn boek 'Uit Gorssel's Verleden' (uit 1926) rept De Graaf niet over de inhoud van de kisten of over goed geconserveerde mummies. Dat die er wel zijn, blijkt pas decennia later uit getuigenissen van twee Almenaren die in 1915 ook in de grafkelder waren. Ze hebben met eigen ogen enkele mummies gezien, onder andere van een 'ouderwets' geklede volwassen man en van een vrouw met een kindje op de arm. Bij aanraking bleek de wang van de man in ouderwetse kleding nog zacht.

Elsje August de Meijer zegt dat ze zich bij haar verdere naspeuringen naar de identiteit van de overledenen heeft gebaseerd op de rapportage van gemeentesecretaris De Graaf. En ze is afgegaan op een zogeheten 'quick scan', een oriënterende inspectie die in 2019 is gemaakt door een archeologisch adviesbureau uit Hengelo. Dat gebeurt in opdracht van de kerkenraad van de protestante gemeente in samenspraak met de Stichting Almens Crypte.

Archeoloog en fysisch antropoloog Norbert Eeltink laat zich in 2019 achterwaarts op de buik door een van de vierkante ventilatieopeningen in de grafkelder zakken. Hij maakt foto's van de muren, het sterk gehavende gewelf en de met stof bedekte kisten. Van twee kisten kunnen de deksels gemakkelijk een beetje worden opgetild. In beide kisten liggen goed bewaarde menselijke resten, van een volwassen man en een heel jong kind. Ook de kleding, onder andere een jas van blauwe stof met witte stippen, ziet er na drie eeuwen nog wonderbaarlijk goed uit. Van de inhoud van die kisten maakt Eeltink foto's. Ze zijn alleen voor wetenschappelijke doeleinden. In lijn met de opdracht van de kerkenraad worden ze niet in de openbaarheid gebracht, uit respect voor de doden. Alleen de foto van een gemummificeerde groenling onder een van de kisten wordt getoond.

De conclusie van het onderzoek is duidelijk: de Almense crypte is van grote historische en wetenschappelijke waarde. Maar restauratie is dringend nodig om de unieke grafkelder voor de ondergang te behoeden.

In 1966 is een groepje Almenaren op eigen houtje de crypte binnengedrongen door een gat in het gewelf te hakken. Men heeft ook kisten verschoven en in kisten gekeken. Dat heeft veel schade berokkend, waardoor zelfs instortingsgevaar dreigt. In Almen ontstond daar grote ophef over.

„Ja, een groepje mensen is stout geweest. Men vond het grafschennis. En dat was het natuurlijk ook. En het was ook elitair.”

Dominee Van Leeuwen voorop, zonder medeweten van de kerkenraad. Ook directeur Stomphorst van de Coöperatie en anderen waren erbij. Er zouden dia's en mogelijk zelfs een film zijn gemaakt. Heeft u die gezien?

„Die verhalen heb ik ook gehoord, maar het was voordat ik in Almen kwam wonen. Ik weet er verder niets van. Ik heb het niet onderzocht, mijn onderzoek richt zich op de achtergrond van de overledenen in de crypte.”

Hoeveel geld kost het herstel van de crypte?

„Dat weet ik niet. Ik denk dat je rustig aan twee ton kunt denken. Het is een heel ingrijpende restauratie. De kelder moet worden schoongemaakt. De muren moeten opnieuw worden geplamuurd en het booggewelf in oude staat worden hersteld. Daarvoor is nodig dat de kisten eruit worden getild en tijdelijk op het priesterkoor in de kerk worden gezet. Dat is een heel omzichtige operatie. Uit respect voor de doden moet het priesterkoor worden afgezet. Er mag niemand bij, ook al om te voorkomen dat er bacteriën bij komen.”

En de crypte moet weer toegankelijk worden gemaakt om onderhoud in de toekomst mogelijk te maken.

„Ja, maar niet toegankelijk voor het grote publiek. Het moet absoluut geen toeristische trekpleister worden. Anders krijg je hetzelfde als met grafkelder in Wieuwerd (Friesland) is gebeurd. Daar zijn mummies verdwenen, en er is ook geroofd uit de kisten. Walgelijk!”

Noot van de redactie:

Zie ook Norbert Eeltink, 'Tussen eeuwigheid en verval: mummies in Almen' in Ons Markenboek van november 2023 (41e jaargang nummer 4)